

4. Bychkov V. V. Ideal ljubvi hrištiansko-vizantijskogo mira / V. V. Bychkov // *Filosofija ljubvi*. Ch.1. Pod obshh. red. D. P. Gorskogo; sost. A. A. Ivin. – M.: Politizdat, 1990. – S.68–109.

5. Dostoevskij F. M. Brat'ja Karamazovy / F. M. Dostoevskij. – M.: Eksmo, 2015. – 928 s.

6. Kantor V. K. Princip «hrištianskogo realizma», ili Protiv utopicheskogo svoevolija («Svet vo t'me» – duhovnoe zaveshhanie S. L. Franka) / V. K. Kantor // *Semen Ljudvigovich Frank / pod red. V. N. Porusa*. – M.: ROSSPEN, 2012. – S.287–314.

7. Rubenis A. Sushnost' ljubvi – tema filosofskogo razmyshlenija / A. Rubenis // *Filosofija ljubvi*. Ch.1. Pod obshh. red. D. P. Gorskogo; sost. A. A. Ivin. – M.: Politizdat, 1990. – S.205–228.

8. Starec Paisij Svyatogorec. Slova. Tom V. Strasti i dobrodeteli / Starec Paisij Svyatogorec. – M.: Izdatel'skij dom «Svjataja gora», 2009. – 336 s.

9. Frank S. L. Krushenie kumirov / S. L. Frank // *Real'nost' i chelovek / S. L. Frank*. – Minsk: Belorusskaja Pravoslavnaja Cerkov', 2009. – S.341–426.

10. Frank S. L. Nepostizhimoe / S. L. Frank // *Chelovek i Bog / S. L. Frank*. – Minsk: Belorusskaja Pravoslavnaja Cerkov', 2010. – S.77–524.

11. Frank S. L. Real'nost' i chelovek: metafizika chelovecheskogo bytija / S. L. Frank // *Real'nost' i chelovek / S. L. Frank*. – Minsk: Belorusskaja Pravoslavnaja Cerkov', 2009. – S.3–340.

12. Frank S. L. Svet vo t'me. Opyt hrištianskoj jetiki i social'noj filosofii / S. L. Frank // *Svet vo t'me / S. L. Frank*. – Minsk: Izdatel'stvo Belorusskogo Jekzarhata, 2011. – S.3–414.

13. Frank S. L. S nami Bog. Tri razmyshlenija / S. L. Frank // *Svet vo t'me / S. L. Frank*. – Minsk: Izdatel'stvo Belorusskogo Jekzarhata, 2011. – S.415–827.

14. Fromm E. Chelovek dlja samogo sebja / Erih Fromm; per. s angl. E. Spirovoj. – M.: AST, 2010. – 350 s.

15. Chanyshhev A. N. Ljubov' v antichnoj Grecii / A. N. Chanyshhev // *Filosofija ljubvi*. Ch.1. Pod obshh. red. D. P. Gorskogo; sost. A. A. Ivin. – M.: Politizdat, 1990. – S.36–67.

16. Shatalovich A. Metafizika sem'i: opyt istoriko-filosofskoj rekonstrukcii. Monografija / Aleksandr Shatalovich. – Dnepropetrovsk: Akcent PP, 2015. – 320 s.

17. Shatalovy'ch O. M. Ety'ko-soteriologichna koncepcija erosu v pravoslavnij religijno-filosofskij trady'cii: avtoref. dy's. ... kand. filos. nauk: specz. 09.00.05 «istoriya filosofiy» / Shatalovy'ch O. M. – Dnipro, 2009. – 19 s.

18. Shestakov V. P. Eros i kul'tura: Filosofija ljubvi i evropejskoe iskusstvo / V. P. Shestakov. – M.: Respublika, 1999. – 464 s.

Skliar A. V., Magister of philosophy, postgraduate student, Department of Philosophy, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine, Dnipro), anchiktigra@i.ua

Eros or agape? Conceptualization of the phenomenon of love in the philosophy of S. L. Frank

The purpose of this article is the content disclosure of the concept of «love» in the oeuvre of S. L. Frank. It is explored such components as «mystical spiritual eros» and «active love agape». A detailed characteristic of these meanings is presented and a comparative analysis is made between them. It is shown that, on the one hand, ideal love is described by S. L. Frank primarily as an effective and active love, as a moral activity, as the love-agape. On the other hand, love in the view of the thinker is seen as a spiritual connection between God and man, as a manifestation of incomprehensible eros; as the sacrament, which gives the opportunity to relive the experience of the presence of the Absolute. It is emphasized that the conceptual synthesis of eros and agape is theoretically justified for understanding the philosophical heritage of S. L. Frank and his interpretation of the phenomenon of love in particular. It is established that love is a special metaphysical state of soul, which originates from the transcendent area of the Absolute and leads to the emergence of moral aspirations to the act of good for another person. Three main functions of love should be allocated: the connection (a convergence with the Other, the juxtaposition of person's inner world with the outside world), the revelation (the disclosure of individual characteristics of the personality), the revelation (the disclosure of individual characteristics of the personality), the revelation (the increase in a person's soul mostly of good qualities: kindness, care, support).

Keywords: love, eros, agape, metaphysics, orthodoxy, Christianity, God, spirituality.

Скляр А. В., магістр філософії, аспірантка кафедри філософії, Дніпропетровський національний університет ім. Олесь Гончара (Україна, Дніпро), anchiktigra@i.ua

Ерос чи агапе? Концептуалізація феномену любові в філософії С. Л. Франка

Метою даної статті є розкриття змісту поняття «любов» у творчості С. Л. Франка. Досліджуються такі його складові, як «містичний духовний ерос» і «діяльна любов агапе». Наведена детальна характеристика цих

значень і проведений порівняльний аналіз між ними. Показано, що, з одного боку, ідеальна любов описується С. Л. Франком насамперед як дієва і діяльна любов, як моральна активність, як любов-агапе. З іншого боку – мислитель бачить любов як духовний зв'язок між Богом і людиною, як прояв незбагненого еросу; як таїнство, що дає можливість пережити досвід присутності Абсолюту. Підкреслено, що концептуальний синтез еросу і агапе є теоретично обґрунтованим для розуміння філософської спадщини С. Л. Франка та, зокрема, його трактування феномена любові. Встановлено, що любов – це особливий метафізичний стан душі, що бере свій початок із трансцендентної області Абсолюту, який призводить до виникнення моральних прагнень до діяння блага для іншої людини. Виокремлено три основні функції любові: з'єднання (зближення з Іншим, зіткнення внутрішнього світу людини і світу зовнішнього), одкровення (розкриття індивідуальних особливостей особистості), перетворення (збільшення в душі людини переважно добрих якостей: добросердя, турботи, допомоги).

Ключові слова: любов, ерос, агапе, метафізика, православ'я, християнство, Бог, духовність.

* * *

УДК 1(091)«19»

Томашкевич В. А.,
аспірант кафедри історії філософії, Львівський
національний університет ім. Івана Франка
(Україна, Львів), tomashkevichv1984@gmail.com

РІВНІ БУТТЯ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФІЇ КАРЛА ЯСПЕРСА

Метою дослідження є виявлення особливостей процесу переходу свідомості на вищі екзистенційні рівні в філософській системі Карла Ясперса, а також спроба представлення людської істоти, як форми існування через розкриття ціннісного змісту поняття екзистенції як сутнісної основи, що проходить декілька етапів на шляху до власного розкриття і реалізації себе в якості загальної частини світового процесу. Дана проблематика є ключовою у спробі розуміння того, на що людина може розраховувати і опиратись в її власному та особистісному розвитку і становленні як самостійної так і соціальної одиниці. Основні методи які використовувались при дослідженні даної проблематики були герменевтичний та діалектичний методи. В статті проведений аналіз особливостей рівнів людського буття та проаналізовано специфіку взаємодії свідомості зі світом і іншими людьми на кожному з цих рівнів.

Ключові слова: екзистенція, трансценденція, свідомість, межеві ситуації, комунікація, філософська віра.

В першій половині 20 ст. в європейській філософії набуває актуальності проблематика людської індивідуальності. Кризовий тогочасний період, зміна пріоритетів, розпад ціннісних орієнтирів зумовлює формування нових систем аналізу сутності людини та принципів її взаємодії зі світом. Одним із напрямків в якому розглядалась дана проблематика стає екзистенційна філософія. В її межах розробляються нові принципи осмислення феномену людського буття. На протипагу соціально політичним схемам, що розглядають людину лише в якості елемента загальної суспільної структури, екзистенціалізм повертає увагу до конкретного живого суб'єкта, і оскільки людина це феномен, який проживається суб'єктивно, тут погляд зосереджується саме на внутрішньому акті самоусвідомлення. Екзистенціалізм виходить з положення, що кожен окремий представник суспільного утворення являється не просто носієм загального порядку, а й сам творить систему і себе, а тому не може бути дечим похідним.

Одним з перших представників європейської екзистенційної філософії, хто ввів проблематику індивідуальності особистості в науковий дискурс був німецький філософ Карл Теодор Ясперс. Робота в медицині та психології звернула його увагу на проблему методів узагальнення, що використовувались в цих сферах, і тоді він приходить до думки, що людина не може бути формалізована, оскільки є живим мислячим суб'єктом, а її свідомість та внутрішнє само переживання є

індивідуальними та унікальними явищами. Ці обмеження наукового апарату Ясперс намагається подолати за допомогою філософської методології.

Важливим питанням філософії Ясперса є рівні проявлення людського буття, ким є людина за своєю суттю, і як їй себе віднайти. Його цікавить проблема якості людського існування, він критикує проживання безмістовного і пустого життя. Говорить про те, що через проживання життя в побутових турботах людина віддаляється від свого справжнього єства. Створюючи штучну форму існування вона втрачає зв'язок з реальним світом, приречуючи себе на внутрішню самотність. **«Що таке ми самі – це ми, здавалося б, мали знати краще за інше, але цього ми ніколи не знаємо»** [4, с. 231].

В системі Ясперса загальною категорією, що виступає основою для проявлення і реалізації буття є поняття охоплюючого (Umgreifende). Воно є таке, що знаходимо охоплюючим, зв'язуючим при розділенні на те що вже є і те, що є в основі. Це категорія буття, що в процесі розколу світу на суб'єкт і об'єкт, залишається цілим по обидві сторони. Охоплююче є неозначеним, що може бути реалізоване через суще, що є лише його модусом. **«Це Буття, яке нас охоплює. Це буття, яке є і без того, щоб ми були, і яке охоплює нас без того, щоб ми були охоплені»** [1, с. 425].

Ясперс виділяє три рівні через які в проявленому бутті реалізується людське існування. Перший рівень – це матеріальний світ, світ речей і форм, який можна сприймати і фіксувати в раціональних системах і теоретичних побудовах. Другий, екзистенційний, який вже не можливо схопити і описати універсальною схемою, оскільки тут відбувається проявлення і зустріч індивідуального «Я» з самим собою, яке є одиничним, неповторюваним і динамічним. І третій, рівень трансценденції, який є єднанням з самою сутнісною основою буття взагалі.

Розкладання людського буття на декілька послідовних етапів, зумовлюється виявленням в них специфічних ознак проявлення внутрішньої основи існування. Кожному з цих етапів відповідає певна форма взаємодії людини зі світом, з собою і іншими.

Рівень фізичного існування, який можна досліджувати за допомогою наукових засобів є першим рівнем реалізації людського буття. На цьому рівні людина розглядається в якості представника біологічного виду, що є природною істотою, а також носієм суспільних відносин і культури. Людина на цьому рівні не є досконалою формою існування, вона залежна від пристрастей, страхів і бажань, її вираження є матеріально скерованим.

Також Ясперс говорить про розколотість людської свідомості, яка спостерігається на першому рівні в наслідок нашого способу взаємодії зі світом речей і предметів. Ми сприймаємо світ через речі, як вже остаточний, для нас він є таким, яким він відображається у наших логічних побудовах. Тут опредмечування і формалізація являється основним принципом конструювання зв'язків зі світом і його сприйняттям. Ми охоплюємо не той світ, який є насправді, а той, який створюємо самі. Можна сказати, що світ в такому випадку вислизає у нас з рук при самій спробі його формального фіксування, і є лише формою

що відображається в нашій свідомості. **«Ми всім нашим єством шукаємо саме буття, але в науковому пізнанні ми отримуємо це буття тільки в об'єктах, котрі внаслідок тенденції до їхньої абсолютизації тут же приховують його від нас»** [5, с. 282].

Цікавим є те, що на даному етапі і сама людина для себе виступає в якості об'єкта, який мислиться опосередковано, не виокремлюючись як самостійний суб'єкт. Людина ніби губиться серед речей, оскільки власне існування тут також розглядається з позиції предметної свідомості. **«Те, що доступне цьому існуванню, є світом його сприйняття, маленький відрізок всієї сукупності можливого доступного сприйняття»** [2, с. 88].

Свідомість емпіричного рівня вже є для себе самодостатньою, її межі визначають межі світу. Вона отожднює накопичувальний процес з власним розвитком. Така форма свідомості визначає межі буття за допомогою кількісних характеристик речей, що входять до її активу, а також створених логічних зв'язків між предметами, що зумовлені сферою їхнього застосування.

Такий принцип роботи супроводжується кількісним розширенням обсягу робочої свідомості та її безперервною реорганізацією. Тобто тут процес накопичування продовжується до тих пір, поки кількість предметних одиниць не починає перевищувати можливу кількість утримуваних предметів в активному апараті свідомості. Тоді відбувається узагальнення і формується клас предметів, який визначається сферою їхнього використання за властивостями. Створюється абстрактна форма класу, яка містить ідеї речей, що фіксуються в поняттях. При цьому ідеї стають вищими за самі речі і створюються поняття, що окреслюють сам клас. В подальшому класи теж стають об'єктами свідомості, формують культуру понять і систему цінностей.

Дійсне проникнення в реальність, як проникнення в сенс речей і предметів, на цьому рівні є неможливим, оскільки взаємодія відбувається в напрямку від предметів, а не до них. Речі сприймаються в якості відповідника до понять, що вже мисляться як реально існуючі. На цьому рівні спостерігається не розгортання свідомості, а її замикання, і таку свідомість можна назвати хибно-покладаючою, оскільки вона наперед формує своє відношення і форму взаємодії зі світом. Процес на першому рівні форм не є розвитком, а є лише повторенням, рухом по колу. **«Мислення невпинно шукає замкнених цілих, які можуть зробити для нього дещо предметним і пізнаним, мислення хотіло б бачити також, як і світ, як ціле, стає подібним предметом, і святкувати в цьому тріумф пізнання, що досягло таким чином межі всіх речей»** [2, с. 119].

Свідомість емпіричного рівня працює з ідеальними формами речей, а не з самими речами. Вона створює якісну ознаку речей, формуючи загальну ідею речі, в яку вкладається прагматичний сенс, що отожднюється з поняттям якості. Таким чином твориться формальна якість самої свідомості, яка однак мислиться не похідною, а визначаючою. Така свідомість є залежною від актів окультурення речей, оскільки мислить себе творцем, хоча і змушена постійно констатувати свою наявність, буттєвість, процесом творення означень.

Такий вид взаємодії зі світом наша свідомість визначає як позитивний, оскільки використовує для

конструювання системи дійсні логічні схеми. Але проблема неможливості дійсного самовизначення такої свідомості виникає через те, що свідомість губиться у формальних побудовах і не просто не розмежовує форму і зміст, а надає самій формі значення змісту.

Ця свідомість являється тільки споживачем, що використовує світ в якості засобу. Вона не формує зв'язки з реальністю, а намагається її конструювати із себе. Цю предметну свідомість Ясперс ще називає «свідомістю взагалі». **«Як свідомість взагалі, я являюсь суб'єктивністю, для якої існують об'єкти, як дійсність предметів і як дещо загальнозначуще»** [2, с. 35].

Мислення емпіричного рівня є лише орієнтуванням, воно не може об'єктивно знати світ, воно завжди незавершене, являється постійним процесом **«орієнтуванням в світі, тому що воно стає знанням про деяке певне буття, а саме [буттям] в світі»** [2, с. 50]. Для свідомості цього рівня світ є змінний і непостійний, але вона цього не усвідомлює.

«Свідомість взагалі може лише сказати, що для неї незбагненне те, що не слідує її законам, таким, як закон суперечності. Однак всі доступні свідомості змісти – ще не саме буття, а лише спосіб його явлення в категоріях загального мислення» [1, с. 440].

Так, як предметний рівень є поверхневим і формальним, ми не перебуваємо в дійсному зв'язку з іншими людьми. На даному етапі ми спостерігаємо подібність з іншим тільки на рівні нашого категоріального і логічного апарату. Фактично тут людина є самотньою, вона відчуває дискомфорт, закритість і не може бути задоволена своїм існуванням. В ній присутнє внутрішнє прагнення до дійсного розвитку і розгортання, а також прагнення до виявлення своєї індивідуальної природи, але на даному етапі воно є несвідомим.

«Оскільки світ не замикається в собі ні для якого знання, неможливий ніякий вірний устрій існування як остаточний, і в світі не вбачається ніякої абсолютної кінцевої мети, як однієї для всіх, моя незадоволеність повинна стати тим більш рішучою, чим ясніше знання і чим щиріше усвідомлення сенсу моєї діяльності» [3, с. 8].

Оскільки науковий підхід і об'єктивізація світу не можуть в повній мірі задовільнити людську істоту в її прагненнях до визначення суті і значення власного життя, коли вона починає ставити питання стосовно самої себе, відбувається відокремлення людини від її зовнішньої атрибутивності, від предметності. Її свідомість починає продукувати ідеї і цінності, через які вона себе обмірковує. Таким чином людина співвідносить себе з культурною чи національною ідеєю, шукає зв'язки зі світом, що виражаються не в формальних і логічних конструктах, а в внутрішніх співпереживаннях.

Мислення на цьому етапі вже не є розсудковим, як в предметному вираженні, а розумним. Відбувається свідоме узагальнення якостей предметів, формуються ідеї вищого порядку, і дух проявляється як творче начало.

Однак, хоча на емпіричному рівні ми і можемо спостерігати певну свідому роботу розуму і прагнення до етичних міркувань про життя і смерть, про власну

душу і світ в цілому, такий процес поки що є тільки наслідкуванням пропонованих схем культури і часу, в якому людина існує. Наша чуттєвість ще не осмислена, оскільки тут поки не відбулась внутрішня трансформація і перебудова глибинних принципів взаємодії зі світом та ціннісних орієнтирів. Людина ще по суті не звертає увагу на саму себе, а проводить аналіз і співставлення попередніх міркувань з наявними, що містять актуальний прагматичний сенс. Цей рівень тому ще не називається екзистенційним, внутрішньо прожитим, осмисленим, а лише можливо екзистенційним оскільки є таким, що тільки містить передумови подальшого розвитку.

Екзистенційний рівень є наступним етапом розкриття особи і її індивідуального схоплення, на якому відбувається проявлення екзистенції, як сутнісної основи свідомості. Визначальним фактором цього процесу стають межеві ситуації. – **«Ситуації, подібні до тієї, коли я завжди перебуваю в стані, де я не можу жити без боротьби і без страждання, що я повинен прийти до себе провини, що я повинен померти, – я називаю межевими ситуаціями»** [3, с. 205].

Людська свідомість прагне до цілісності і стабільності, але не усвідомлює того факту, що використання у повсякденному житті формальних логічних структур, не може гарантувати стабільності в момент сильного стресу чи загрози існуванню. Коли людина опиняється в ситуації хвороби чи обставин, що можуть спричинити смерть, відбувається кардинальна перебудова структур співвідношення себе зі світом. Формується нова система пріоритетів, що дозволяє обрентувати новий стан речей для уможливлення позитивної взаємодії з навколишнім світом. Опиняючись перед смертельною загрозою, або в ситуації різкої соціальної перебудови, людська свідомість втрачає зовнішні набуті орієнтири і прагне віднайти те, що не залежить від зовнішніх обставин. Усвідомлюючи неспроможність формального логічного принципу об'єктивізації ситуації, людина виокремлює себе з загальної схеми і мислить себе поза ситуацією, зберігаючи тільки власне само переживання або самоусвідомлення. Тут відбувається зустріч сам на сам з власною індивідуальністю, проявляються ті характеристики свідомості, які лежать в основі її емпіричного «Я». Людина ніби пригадує себе такою якою була завжди, але в наслідок нагромадження зовнішньої атрибутивності втратила здатність до саморефлексії. Емпіричне «Я», що являлось соціально і культурно детермінованим, відходить на другий план, дозволяючи проявитись екзистенції, як внутрішньому індивідуальному, особливому і неповторному. Людина починає звертатись до своєї внутрішньої основи, що веде до просвітлення екзистенції.

«Екзистенція може прийти до себе тільки в небезпечній безперервності своєї рефлексії, і в абсолютній проблематичності всього, як двох важливих форм артикуляції можливої самотності, наважуючись на повну відкритість» [3, с. 47].

Свідомість цього рівня працює в паралельному співвідношенні зі світом речей, вона відштовхується вже від самого внутрішнього переживання, яке на неї справляють речі. Світ тепер сприймається як дещо більше ніж просто засіб для реалізації власних потреб, він співпереживається. Тут людина є відокремлена

від світу за формою, оскільки тепер він мислиться як самодостатній і динамічний, але за змістом стає ближчим, що дозволяє свідомості черпати натхнення для власного розвитку.

Екзистенція є проявом самого життя в його дійсному процесі, де відсутнє бажання побудови штучних форм і систем, а є важливим лише момент екзистенційного переживання, внутрішнього усвідомлення себе в потоці часового і історичного факту присутності. Ясперс називає такий процес екзистуванням. Екзистувати, означає констатувати себе в певному окремому моменті, за рахунок реалізації саморефлексії, і можливості усвідомлення себе в якості мислячого живого процесу. В цей момент відбувається дійсне поєднання мислення спостережувачого з тим, що спостерігається, форма і зміст стають достовірним вираженням одне одного і екзистенція проживає себе цілісно [6, с. 128].

Цей процес не можна передати в описовому варіанті, він є миттєвістю і не піддається узагальненню, оскільки проявлення екзистенції, по своїй суті, є проявленням свободи, як основи людського буття. Ця внутрішня свобода, яка не може розглядатись як дещо набуте, є тією якістю, при якій кожна окрема людина не може бути визначена за допомогою загальної наукової чи теоретичної схеми. Тут людина стає невизначуваною, стає просто людиною. Вона вільна за своєю природою, вільна знаходити себе і бути тим ким вона може і хоче бути. В той же час така свобода не є просто свавіллям, оскільки вона регламентується свідомим розумінням обставин і ситуації.

Для науки екзистенція є недосяжна, в якості об'єктивного феномену, оскільки спроба її визначення буде реалізовуватись тільки на рівні зовнішнього спостереження, а не внутрішнього співпереживання. Для науки є можливе тільки спостереження і опис окремого індивіда в його сукупності з історично-культурним середовищем, в якому він існує. Простежити людину в її внутрішньому переживанні для наукового методу є недосяжним, через наявність постійного процесу руху екзистенційної свідомості, і оскільки вона не є фіксацією певного стану що культивується, вона завжди є миттєвістю.

Схопити екзистенцію означає заперечити наявність людської індивідуальності як процесу, як самобутньої природи і заперечити саму людину, як неповторний прояв феномену буття взагалі.

Ясперс говорить про те, що споглядання, або контактування з екзистенцією іншого є можливим, але тільки через іншу споглядаючу екзистенцію. Тут йде мова про злиття в об'єднуючому ситуативному процесі, який Ясперс називає комунікацією. Комунікація є такою формою поєднання, в процесі реалізації якої внутрішній світ індивіда стає доступним для іншого. Цей процес не є зовнішнім і не може бути простим обміном інформацією. Це момент проживання іншого через власну екзистенцію, в якому відбувається накладання і збіг власне вихованих, але загально значимих ціннісних орієнтирів.

Розум тут працює вже не тільки в рамках власної індивідуальності, а враховуючи наявність іншого незалежного суб'єкта, як носія загальних етичних і моральних цінностей, буде толерантне діалогічне відношення до зовнішнього світу та інших людей визначаючи їхню цінність не меншою за власну.

Проживання іншого через власну екзистенцію, дозволяє впізнавати в іншому власну природу, і констатувати власну екзистенцію. Ясперс окреслює комунікацію як важливий компонент людського буття, в процесі якого людина може формуватись, як свідомий і цілісний суб'єкт.

«Комунікація щоразу має місце поміж двох, які з'єднуються, але повинні залишитися двома, які виходять один до одного з самотності, і яким, проте ж, самотність знайома лише тому, що вони знаходяться в комунікації. Я не можу стати собою, не вступаючи в комунікацію, і не можу вступити в комунікацію, не будучи самотнім...» [3, с. 65].

Таким чином комунікація дає можливість екзистенції, як дечому такому, що є внутрішнє, неформалізоване, проявитись в зовнішньому вираженні, набути позитивної форми, влитися в зовнішній світ, як його діюча складова.

На рівні людських взаємовідносин комунікація дає можливість співпереживати, бути почутим і зрозумілим іншому в спільно прожитих ситуаціях. Усвідомлення важливості потреби підтримки, коли ти дозволяєш іншому співпережити ситуацію, сприяє зближенню людей, які до цього моменту могли контактувати тільки на рівні буденного спілкування.

Екзистенційний рівень робить можливим наближення до іншого, але це ситуативний локальний феномен, який вимагає прямого безпосереднього і свідомого контакту в формі дружніх чи особистісних взаємовідносин. Прагненням же Ясперса було допомогти людині знайти загальну підставу єдності всіх людей незалежно від того, які культурні чи національні традиції вони представляють і якими науковими досягненнями вони послуговуються в розумінні навколишнього світу.

Одним із об'єднуючих факторів людської спільноти, який завжди був характерний для багатьох культур є релігійна віра. На відміну від знання, віра розглядається, як дещо вагомніше, є внутрішньо виховане, отримане через духовні традиції і культури, що були в основі формування релігійних систем. Але проблемою тут є те, що кожна окрема культура інтерпретує релігійні схеми з позицій власного досвіду і сподівань на майбутнє, враховуючи здебільшого потреби своєї спільноти, тим самим обмежуючи можливість позитивного діалогу чи глобальної комунікації поза групою однодумців. Ясперс пропонує замінити старі системи на нову, що сприятиме загальному возз'єднанню людей і буде ґрунтуватись на спільному розумінні цінності всіх, незалежно від того, які культурні чи соціальні форми суспільного устрою вони представляють. Така віра не є релігійною, а є філософською, в основі якої є розумна віра, як знання про трансценденцію.

Третій рівень буття, який Ясперс називає трансцендентальним є найглибшим рівнем основ людської свідомості і видимого світу. Трансценденція виступає в якості підстави світового буття, дає можливість цьому самому буттю бути проявленим, але сама безпосередньо не проявляється, **«це буття, яке ніколи не стане світом, але яке як би говорить через буття в світі»** [1, с. 426]. Оскільки трансценденція не може бути пізнана ні через які зовнішні засоби, знання про неї є вірою. Така віра є загально-прийнятною для всіх, оскільки не є

скерована на конкретний образний символ, і тому не може різнитись в інтерпретаціях чи розуміннях. На цьому рівні всіх об'єднує визнання її непізнаності.

Прийняття того факту, що світ завжди є дещо прихований від буденного погляду, повинно сприяти поглибленню якості самої свідомості, та вихованню прагнень і волі до проникнення в основи буття, в яких людина пізнає вищі духовні цінності, як прояви трансценденції, які в кінцевому рахунку формують саму людину, як мислячу і свідому істоту.

Трансценденцію можна окреслити за допомогою поняття Бога, як такого, що надає змісту. Але ці поняття однак не можна назвати тотожними, оскільки на відміну від класичної західної релігійної інтерпретації Бога, у вченні про трансценденцію ми не знайдемо якогось персоніфікованого діючого начала. Ми не можемо звертатись з молитвою до неї, як до вищої свідомості в очікуванні відкриття для нас в істині, через одкровення, тут ми повинні покладатись тільки на силу свого прагнення до пізнання. Але поняття Бога і трансценденції збігаються, в тому розумінні, що безпосередньо їхнє пізнання не є можливим, оскільки видимий світ містить тільки свідчення їхнього творчого процесу, і ми можемо віднайти, як каже Ясперс лише шифри вищого начала. **«Здається, ніби в природі дух, який згодом виступить з неї, як він сам, вже стає зримим в шифрі, як пов'язаний і несвідомий дух. Він приходить в рух, і ще не може знайти себе: звідси в ньому муки. Він готує собі ґрунт власної дійсності: звідси в ньому захват. Природа – основа духу; він вже є в ній, як і вона все ще є в ньому, всюди, де він буває дійсним»** [4, с. 221].

Шифрами трансценденції Ясперс називає продукти культури, міфи релігії, творчість. Шифр – це шлях до трансценденції, який людина знаходить в наслідок правильного їхнього прочитання. Так, як трансценденція не може бути пізнана, в якості об'єктивної реальності, засобами логічного мислення в принципі, людська свідомість повинна перейти в інший якісний стан, де вона буде відмежована від будь якого предметного навантаження. Тут мова йде не про певний вид взаємодії з зовнішніми речами чи впливу речей на свідомість, а про фактичну трансформацію свідомості, до стану, в якому вона припиняє здійснювати саморефлексію. Оскільки, так чи інакше на екзистенційному рівні свідомість ще розділена на суб'єкт і об'єкт, вона діє в протиставленні себе до іншого, продукує і фіксує власне самоусвідомлення, яке є співвідносним при взаємодії зі зовнішнім світом, і поки не є з ним одним цілим.

З'єднання суб'єкта і об'єкта, що має наслідком входження в безпосередній контакт зі світом Ясперс називає трансцендуванням. Це проривання екзистенції до глибинних рівнів буття, яке знаходиться поза шифрами трансценденції, коли свідомість відмежовується від власного констатування, здійснює повний вихід за межі передметної реальності, припиняє розкладати реальність на складові, такі як «я» «світ» «закон», проникає до основ, в яких ці речі беруть початок. **«В тій мірі, в якій я безумовно обираю єдине в житті, я можу вірити в єдиного Бога. Те, що я, як екзистенція, трансцендую до єдиного в історичній дійсності свого життя, становить умову його трансцендування до єдиного божества»** [4, с. 152].

Трансцендування, означає схоплення внутрішнього сутнісного моменту між різними формами. Цей феномен можна описати за допомогою прикладу естетичного переживання, яке на людину справляє краса і гармонія, які можна побачити на перший погляд в несполучених речах чи явищах, і які в свою чергу є відображенням досконалого поєднання внутрішнього вираження і зовнішнього прояву буття, яке ми знаходимо в шифрах. Це проникнення в фактичний буттєвий процес, що здійснюється саме зараз. Він тривалий, але не розділений на часові означення минулого, теперішнього і майбутнього, оскільки в цьому моменті немає того, від чого можна відштовхнутись за для визначення початку. На цьому рівні поняття вічності і тривалості збігаються, або краще сказати нівелюються, і трансценденція проявляється як життя, яке існує до часу і поза часом [6, с. 120–121].

Для людської свідомості момент переходу в сферу трансцендентного може видаватись падінням в прірву невизначеності, втратою орієнтирів, але саме такий процес є максимальною межевою ситуацією, де світ завершується як шифр, відкриваючи знання про те, що знаходиться за межею, являючи людині буття в повному обсязі.

Висновок. Філософія Ясперса представляє собою схему реалізації особи як унікальної діючої частини буттєвого процесу. За для власного пізнання свідомість людини повинна подолати межі предметного існування, виділити себе як цілісне переживання в межах ситуацій, проявити свою екзистенцію, як індивідуальну сутність. Людина у цій системі може долати внутрішню самотність пізнаючи іншого через комунікацію, яка відкриває власну екзистенцію для зовнішнього світу. Проникати до глибинних рівнів трансценденції, в яких беруть початок духовні істини, реалізуючи себе як вищу духовну істоту.

Людина в системі суспільного процесу знаходиться в заплутаному і невизначеному стані, вона не має чітких орієнтирів власного розвитку, а зовнішні схеми суспільного існування можуть запропонувати задоволення потреб лише побутового характеру. Особистість людини принципово є закритим формуванням, доступ до якого для зовнішнього світу є опосередкованим, так само і проникнення в реальний світ для людини не є легко досяжним актом, оскільки свідомість зокрема сучасної, суспільно навантаженої людини знаходиться в полоні ілюзії власно сформованої системи світоутворення. Разом з тим людська істота має можливість до повернення у стан безпосереднього переживання буття, оскільки є породженням цього самого буття, але за для цього їй потрібно відкинути нагромадження і те, що веде розум в хибному напрямку. Людина є самодостатньою буттєвою формою, яка може творити не лише світ ілюзій, але і реальну природно дійсність.

Список використаних джерел

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории // Карл Ясперс [Пер. с нем. Левина М. И.]. – М.: Полит. издат., 1991. – 527 с. – (Мыслители XX в.).
2. Ясперс К. Философия. Книга первая. Философское ориентирование в мире // Карл Ясперс; [пер. с нем. А. К. Судакова]. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 384 с.
3. Ясперс К. Философия. Книга вторая. Просветление экзистенции // Карл Ясперс; [перевод с нем. А. К. Судакова]. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 448 с.

4. Ясперс К. Философия. Книга третья. Метафизика // Карл Ясперс; [перевод с нем. А. К. Судакова]. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 296 с.

5. Ясперс К. Разум и экзистенция // К. Ясперс; пер. А. К. Судакова. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2013. – 336 с.

6. Аббаньяно Н. Структура экзистенции, Введение в экзистенциализм. Позитивный экзистенциализм / [Перевод с итальянского, комментарии и именной указатель А. Л. Зорина]. – Санкт-Петербург: «Алетейя», 1998. – 507 с.

References

1. Jaspers K. Smysl i naznachenie istorii // Karl Jaspers [Per. s nem. Levina M. I.]. – М.: Polit. izdat., 1991. – 527 s. – (Mysliteli XX v.).

2. Jaspers K. Filosofija. Kniga pervaja. Filosofskoe orientirovanie v mire // Karl Jaspers; [per. s nem. A. K. Sudakova]. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 384 s.

3. Jaspers K. Filosofija. Kniga vtoraja. Prosvetlenie jekzistencii // Karl Jaspers; [perevod s nem. A. K. Sudakova]. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 448 s.

4. Jaspers K. Filosofija. Kniga tret'ja. Metafizika // Karl Jaspers; [perevod s nem. A. K. Sudakova]. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 296 s.

5. Jaspers K. Razum i jekzistencija // K. Jaspers; per. A. K. Sudakova. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2013. – 336 с.

6. Abban'jano N. Struktura jekzistencii, Vvedenie v jekzistencijalizm. Pozitivnyj jekzistencijalizm / [Perevod s ital'janskogo, kommentarii i imennoj ukazatel' A. L. Zorina]. – Sankt-Peterburg: «Aletejja», 1998. – 507 s.

Tomashkevich V. A., graduate student of the history of philosophy, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), tomashkevichv1984@gmail.com

Levels of human existence in the philosophy of Karl Jaspers

The purpose of this study is to identify the features of the consciousness transition to higher existential levels in the philosophical system of Karl Jaspers, as well as an attempt to represent a human being as a form of existence through revealing the value of the concept of existence as essential basis that goes through several stages on the way to discovering its own nature and realizing itself as a common part of the world process. The current research problem is key in attempting to understand what a person can expect and depend on in his/her own personal development and becoming both an independent and a social unit. The investigation of this research problem has been carried out primarily through hermeneutical and dialectical methods. The article examines the characteristics of the levels of human existence and provides analysis of the specifics of the consciousness interaction with the world and other people at each of these levels.

Keywords: Existence, transcendence, Consciousness, Borderline situations, Philosophical belief, Communication.

УДК 141.7(091)

Фараджова Л. А.,
керуючий директор Clever Kunde GmbH
(Німеччина), info@cleverkunde.de

ПОМІРКОВАНИЙ АГНОСТИЦИЗМ Ф. ХАСКА VERSUS СЦІЕНТИЗМ ДЖ. КЕЙНСА

Досліджуються і порівнюються філософсько-методологічні засади економічних теорій Дж. Кейнса і Ф. Хаска – сцієнтизм та поміркований агностицизм. Економічні ідеї Дж. Кейнса виводяться з постулату про те, що вивчення та пізнання економічних процесів на макрорівні дозволять будувати принципи взаємодії держави та ринку. Цьому протиставляється методологічний індивідуалізм і суб'єктивізм Ф. Хаска, який стверджує, що наші пізнання економічних явищ завжди залишаються частковими, немає можливості пізнання економічних процесів. Використовується діалектичний метод, системно-структурний аналіз, поєднання історичного і логічного методів, компаративний аналіз.

Ключові слова: лібералізм, кейнсіанство, філософія економіки, сцієнтизм, агностицизм, філософія ринку, Дж. Кейнс, Ф. Хаск.

У філософії економіки ХХ ст. непересічне місце посідають концепції Фрідріха Хаска та Джона Кейнса. Філософсько-методологічним підґрунтям цих концепцій можна вважати, у першому випадку – поміркований

агностицизм, у другому – сцієнтизм. Основні принципи цих методологічних підходів напряму пов'язані з пізнанням економічних відносин та явищ, а також з'ясуванням можливостей використання цього знання державою та учасниками ринку. Йдеться про розкриття особливостей, досягнення та перспективи концепції невтручання та спонтанності в економічній сфері життя індустріального та постіндустріального суспільства.

Слід визнати, що вітчизняними філософами зазначена проблематика вивчена, на жаль, недостатньо. Варто відзначити, що у вітчизняній та зарубіжній філософській літературі розроблено деякі аспекти досліджуваної теми та проблем, пов'язаних з нею. Соціально-філософському зрізу проблеми, зокрема, розкриттю взаємозв'язку економіки та політики, економіки та ідеології, питань управління економічною сферою присвячено наукові праці Л. Губерського, В. Куценка, М. Михальченка, Б. Новікова, П. Ситника, Т. Ящук. У розрізі філософії економіки цих концепцій торкається у своїх дослідженнях В. Ільїн. Кожен з означених дослідницьких напрямів виокремлює й висвітлює лише якийсь один аспект чи зріз проблеми.

З опублікуванням у 1936 році видатним англійським економістом Джоном Кейнсом (1883–1946) праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» («The general theory of employment, interest, and money») [1] в економічній теорії було започатковано новий напрям, який отримав назву «кейнсіанство». Головним завданням автор визначив дослідити, як в дійсності функціонує економічна система, в якій ми живемо, та що нам може дати знання про цю систему.

На противагу принципам кейнсіанської економічної теорії виступили представники неоліберальної концепції, які базуються на засадах саморегулювання ринкової економіки та звільненні від зайвої регламентації державою економічних відносин у суспільстві (Л. Ерхард, М. Фрідман, Ф. Хаск).

Мета цієї статті – розглянути принципи поміркованого агностицизму Ф. Хаска та сцієнтизму Дж. Кейнса, виявити їхнє відношення до пізнання економічних відносин та явищ, а також щодо можливості використання цього знання державою та учасниками ринку.

Відмінність вчення Кейнса від класичної ліберальної економічної теорії – це заперечення ним принципу саморегулювання ринкової економіки. Економічний або класичний лібералізм виступав за індивідуальні права на власність і силу контракту. Девізом цієї форми лібералізму є «вільне приватне підприємництво», основою якого є невтручання держави в економіку, тобто скасування державних субсидій й юридичних бар'єрів для торгівлі. Економічний лібералізм стверджує, що вартість товарів і послуг повинні визначатися вільним вибором споживачів, тобто, чисто ринковими чинниками.

Проте, на думку Кейнса, не існує ніякого механізму, здатного забезпечувати таке саморегулювання і стабільний розвиток економіки. Повна зайнятість при капіталізмі досягається лише в окремих випадках. Усупереч твердженню класичної теорії, вимушене безробіття має місце завжди. Саме тому науковець зосередив свої зусилля на розробці нової теорії зайнятості, висновки якої погоджувались би з дійсністю, а саме – з наявністю при капіталізмі періодичних спадів виробництва і спричиненого ними безробіття. Рівень